

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI YA 11

PUDUNGWANA 2018

**SESOTHO PUO YA LAPENG
PAMPIRI YA 1**

MATSHWAO: 70

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 12.

DITAELO HO MOHLAHLUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:
KAROLO YA A: Tekokutlwisiso (30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso (10)
KAROLO YA C: Dibopeho le ditlwaelo tsa tshebediso ya puo (30)
2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:
KAROLO YA A: Metsoso e 50
KAROLO YA B: Metsoso e 30
KAROLO YA C: Metsoso e 40
9. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehlwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa tema ka nngwe.

TEMA YA A

Bala tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TSIETSI E LATELLA TSHOTLEHO

- 1 Mathata a ne a ya a ntse a hlwa mekwalaba lapeng la Timi ka ha e ne e se e le dilemo a sa sebetse. Tekenyana eo a neng a e tsetetse bankeng le yona e ne e se e le nyane haholo hore a ka hlokomela lelapa ka ho phethahala. Ka yona nako eo mofumahadi wa hae e ne e le mokgatjhane a bile a se na le bophelo. Ntle le leseba leo ba le lebelletseng ba ne ba ena le bana ba babedi bao Timi a tlamehang ho ba hlokomela. Maemo ana a bophelo a ne a hlokisa Timi phomolo moyeng wa hae, mme pelo ya hae e ne e dula e le mafisa ka dinako tsohle.
- 2 Mafelong a kgwedi ya Tshitwe, letsatsi le etelang pele la ho qala ha selemo se setjha, Timi o ne a utlwile bohloko kaha a ile a hloleha ho fumana mosebetsi ka mora hore a se sebetse hantle ho inthaviu tse tharo tseo a neng a bitsitswe ho tsona. Eitse ha a hopola mathata a ka hare ho lelapa la hae a tla maswabi, mme a seka meokgo. Ho tloha mohlang oo a ipolella feela hore monyetla ofe kapa ofe o hlahang o tla o nka ha feela e le monyetla o kekeng wa beha bophelo ba hae ka mosing. O ile a boela a ikgothatsa ka hore le ha a sa fumana mosebetsi mosadi wa hae ke motho ya nang le mamello hape ya utlwisisang.
- 3 Ha a le tseleng e yang boemelong ba dibase o ile a kopana le lehlana la monna le tshwereng botlolo ya boranti. Le ile la re Timi a ke a qhatse boranti boo hanyane, empa ka lebaka la kगतello eo a neng a le tlasa yona o ile a mo foka ka letsoho. "Hoja e ne e le tjelete ." ke Timi eo a bua a le mong. Ha a fihla boemelong ba dibase a kena ka baseng mme moya o neng o rena ka moo e ne e le wa nyakallo feela kaha batho ba ne ba thabetse ho tla kena selemong se setjha. Ba ne ba entse lerata ba bang ba se ntse ba inwella majwala a bona le pele selemo se kgaoha.
- 4 Ho ne ho ena le monna ya ntseng a ipapalla katara ya hae ka boqhetseke ka moo ka baseng. Timi yena o ne a sa natefelwa ke letho, kगतello ya maikutlo e ne e ipapalla ka yena. Le ha ho le jwalo o ile a qetella a se a tsepamisitse maikutlo a hae ho monna eo wa katara ke ha e tlare kgabareng ho kene basadi ba babedi ka baseng, mme e mong wa bona a bonahala a ka ha a phela. Ba fihlile ba dula le Timi ba nto beha mokotlana wa bona pela hae. Se makatsang ka basadi bana ke hore ba ne ba sa buisane. Ha base e fihla setopong se latelang basadi bana ba theoha yaba ba lebala mokotlana wa bona. Nakong eo ba theohang leihlo le leng la Timi le ne le shebile mokotlana ona ha le leng lona le ne le shebile basadi bana.

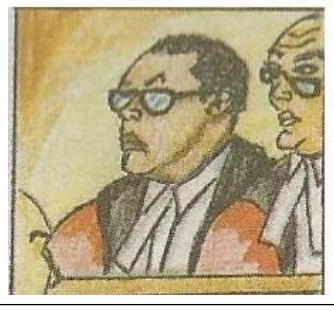
5	<p>Eitse ho ba base e tlohe monna ya neng a dutse setulong se ka mora Timi a hoeletsa basadi bana hore ba lebetse mokotlana wa bona, empa Timi o ile a tsitlalella hore mokotlana oo ke wa hae. Ha tsoha morusu ka baseng, mme bapalami ba tsepamisa maikutlo a bona ho Timi le monna enwa ho fihlela e mong wa bapalami a re Timi a nehwe mokotlana oo ha e le moo a tsitlalella hore ke wa hae. Kgohlano eo e ile ya ya ka theko. E ile ya fihla nako ya hore Timi a theohe , eitse ha a ntse a tsamaya ho leba lapeng a tlameha ho ipatela mapolesa a Maburu a mabedi a neng a ntse a setjha ditaaso. Ha a ntse a ipatile jwalo a ba le kgohlano ya maikutlo mabapi le mokotlana ona. A batla ho o nyahlatsa empa a hopola mantswe a Basotho a reng; "Lehlohonolo ha se lebelo."</p>
6	<p>Hang ho ba lerata la ho setjhwa ha ditaaso le fele, Timi a tswa moo a neng a ipatile teng. Ha a ntse a tsamaya jwalo a utlwa a se a emiswa ke mapolesa a mang, mme kgetlong lena ha a ka a ba le monyetla wa ho ipata. Eitse ho ba a bone monna eo a ileng a qwaketsana le yena a le ka koloing ya mapolesa, a tshoha, a qala ho elellwa hore ditaba di hlabile tlou. Mapolesa a mo nka a mo isa dikantorong tsa bona moo a fihlileng a botswa dipotso ka mokotla oo. Yena o ile a bolella mapolesa hore mokotlana oo ke wa mofumahadi wa hae. Eitse hang ho ba o bulwe, ha fumanwa o tshetse dikatana ka hodimo, empa ka tlase ho tsona ha fumanwa lesea le shweleng le ka nnang la ba le dihora tse leshome le metso e mmedi le hlahile.</p>
7	<p>Timi o ile a bona pono e tshabehang, mme o ile a hula moya habohloko ke ho tshoha a ba a akgeha. Qetellong a bolela nnete yohle ka mokotlana yaba o ahlolwa dikgwedi tse lehome le metso e robedi a le ntlwanatshwana.</p>
<p>[E qotsitswe ho tswa ho <i>Short stories for all</i>, volume 1, Es'kia Mphahlele maqepheng a 43-48]</p>	

- 1.1 Bothata bo boholo boo Timi a neng a tobane le bona ke bofe? (1)
- 1.2 Tadima (seratswana sa 1)
- Ke eng seo mongodi a se bolelang ha a re; " pelo ya Timi e ne e dula e le mafisa"? (2)
- 1.3 Timi o ile a ikutlwa jwang ka mora hore a se sebetse hantle ho diinthaviu tse tharo? (1)

- 1.4 Kgetha karabo e nepahetseng ho tsena tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethang.
- Ho beha bophelo ka mosing ke ho ...
- A bo beha moo ho leng lefifi.
 B bo beha maqakabetsing.
 C ho dula moo ho nang le mosi.
 D ho dula moo ho fahlang. (1)
- 1.5 A ko hlalose maemo a bophelo ba mosadi wa Timi ka ntlha e LE NNGWE. (1)
- 1.6 Tadima (SERATSWANA SA 2)
- Mantswe ana a ileng a buuwa ke Timi a re tjobela pele jwang?
- “Monyetla ofe kapa ofe o hlahang ke tla o nka” (2)
- 1.7 Ha Timi a kena ka baseng batho ba ne ba nyakalletse ha ba bang ba ne ba bile ba inwella majwala a bona. O nahana hore ebe sesosa sa nyakallo ee e ne e le sefe? (1)
- 1.8 Monna ya neng a bapala katara ka baseng o ile a ama maikutlo a Timi ka mokgwa ofe? (2)
- 1.9 Tadima (SERATSWANA SA 4)
- Tshebediso ya lentswe “boqhetseke” e re bolella eng ka monna ya neng a bapala katara ka baseng? (1)
- 1.10 O nahana hore ke eng e neng e etsa hore Timi a tsitlallele ho tseka mokotlana oo e seng wa hae ka beseng? (2)
- 1.11 Tadima (SERATSWANA SA 6)
- Bolela hore polelo ena ke NNETE kapa MAFOSI o be o tshehetse karabo ya hao.
- Mapolesa a neng a ntse a setjha batho diterateng a ne a batlana le Timi ka ha a ne a utswitse mokotlana oo e seng wa hae ka baseng. (2)
- 1.12 Ke ditlamorao dife tseo Timi a ileng a tobana le tsona ka mora hore ho fumanehe hore mokotlana oo e ne e se wa hae? (2)
- 1.13 Na o utlwela Timi bohloko ha e le moo a ile a ba tsietsing ka lebaka la mokotlana oo a ileng a o utswa? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

TEMA YA B

Boha le ho bala tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

<p>Foreimi ya 1: Kgale o jesetsa batho kgwebeleng. Ke tla o teteka pele o iswa ntlwanatshwana.</p> 	<p>Foreimi ya 2: Jowee! ha se nna ntate Molefe, ke fumane tjhoba le se letse phoka monneng eo. Nna ha ke etse bonokwane hohle.</p> 	<p>Foreimi ya 3: Ha e le toka yona e tlameha ho sebetsa, senokwane sena se lokela ho fumantshwa kotlo e boima.</p>
---	---	---

[E qotsitse le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa ho *Daily Sun* ya Motsheanong 2018 – 31]

1.14 Tadima foreimi ya 1.

Ntate Molefe o bolelang ha a re ho mohlankana enwa; “ kgale o jesetsa batho kgwebeleng.” (1)

1.15 Tadima foreimi ya 2.

Ke mantswe afe a bontshang hore mohlankana enwa ya tetekwang ke ntate Molefe efela e le setlokotsebe? (1)

1.16 Tadima foreimo ya 2

Ebe see se etswang ke ntate Molefe se nepahetse? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

1.17 Tadima foreimi ya 3.

A ko bolele hore banna bana ba rwetseng diborele ba sebakeng sefe mme sepheo sa bona sa ho ba moo ke sefe? (2)

1.18 Ho ya ka ditaba tsa tema ee, ke sefe se entsweng ke mohlankana eo ha e le moo hothwe o lokela ho fumantshwa kotlo e boima? (2)

1.19 Hlakisa hore molaetsa wa TEMA YA B o dumellana le wa TEMA YA A ka mokgwa o jwang. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola ka seratswana se momahaneng moo o totobatsang dintlha tsa sehlooho TSE SUPILENG tseo o lokelang ho di etsa ho matlafatsa thuto le ntshetsopele ya ngwana wa hao ka dibapadiswa.

ELA HLOKO:

O lebeletswe ho etsa tse latelang:

1. Kgutsufatso e be ya mantswe a sa feteng 90.
2. Dintlha e be TSE SUPILENG tse jereng mohopolo wa sehlooho.
3. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng, mme o leke ho ngola ka mantswe a hao.
4. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

SUSUMETSA KELELLO YA NGWANA WA HAO KA DIBAPADISWA

Ngwana e mong le e mong o na le tokelo ya phomolo le tokoloho ho kena dipapading le boithabisong bo loketseng dilemo tsa hae. Setsebi sa kgodiso ya bana, Meg Faure se re ntshetsopele ya ngwana e ntlafatswa haholo ka hore batswadi ba kenye letsoho kgodisong ya bana ba bona hobane ba ke ke ba kgona ho iketsetsa tswelopele.

O re ho se tsebe ho bua le ho tsamaya ha ho bolele hore ngwana a ka se kgone ho ithuta. O re di cell tsa bana tsa kgokahano tse 1000 di ka senyeha ha di sa sebetse ka hoo batswadi ba lokela ho ba susumetsa ba sa le banyane ho ba thusa hore ba atlehe dithutong tsa bona le boholong. Dibapadiswa tse kgothaletsang boqapi le bokgoni ba tsebo ya dikoloi di bohlokwa. Bana ba tlameha ho rekelwa dibapadiswa tsa thuto ka ha di ntlafatsa bokgoni ba bona ha mmila o ntse o puta. Dibapadiswa tsa thuto di hloka hore bana ba ithute ho na le ho ithabisa feela. Batswadi ba ba kgothalletse ho rarolla mathata ka di-puzzle tsa lepolanka tsa dikotwana tse fapaneng ho ya ka dilemo tsa bona.

Ha o mo rekela dibapadiswa ela hloko dilemo tsa hae le bokgoni ba hae. Ho tloha boseeng ho ya ho dikgwedi tse tshetseng batlela lese la hao buka e tla mo kgothaletsa ho ntshetsa puo ya hae pele. Le balle ho tloha ha le qeta ho hlaha ho kgothalletsa ntshetsopele ya puo. Ngwana o ithuta a bapala mme hona ho thusa mesifa ya hae. Etsa mesifa ya ngwana e sebetse ka ho mo bapadisa ka dintho tse sututswang tse jwalo ka bolo e kgolo, dikoloi tsa mabidi kapa dikiribai.

Ntho ya bohlokwa eo ngwana a e hlohang ke lerato le nako ya motswadi. Ruta ngwana wa hao dipina tsa mefuta e fapaneng le ho tjeka ho ya ka dilemo tsa hae. Hona ho tla matlafatsa thuto le ntshetsopele ya hae.

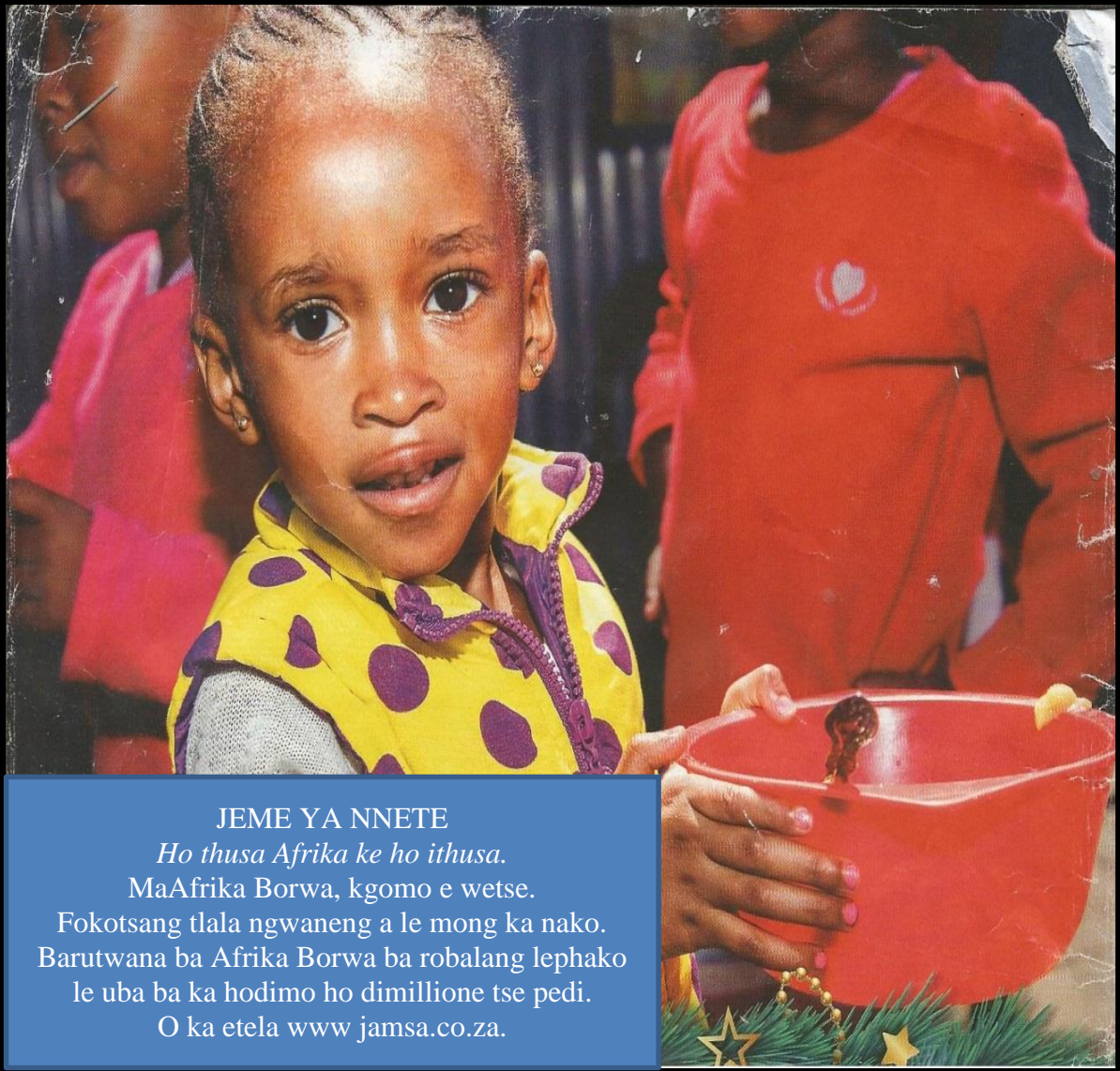
[E qotsitswe le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa ho *Bona* ya Tshitwe 2017; 43]

KAROLO YA C: DIBOPEHO TSA PUO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO.

POTSO YA 3: PAPATSO

Bala le ho boha papatso ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D

JEME YA NNETE

Ho thusa Afrika ke ho ithusa.

MaAfrika Borwa, kgomo e wetse.

Fokotsang tlala ngwaneng a le mong ka nako.

Barutwana ba Afrika Borwa ba robalang lephako

le uba ba ka hodimo ho dimillione tse pedi.

O ka etela www.jamsa.co.za.

[E qotsitswe le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa makasining wa Joy volume 25.]

- 3.1 Ke sefe sepheo sa letlole lee la “JEME”? (2)
- 3.2 Mantswe aa “kgomo e wetse” a na le tshusumetso efe ho babadi ba papatso ee? (2)

- 3.3 Ke maikutlo afe a iponahatsang sefahlehong sa ngwana eo ya hlahellang temeng ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 3.4 Ke afe mantswe ao o a utlwisang e le lepetjo la papatso ee? (1)
- 3.5 Bolela hore polelo ena ke **NNETE** kapa **MAFOSI**, o be o tshehetse karabo ya hao.
“Letlole lena la JEME le reretswe ho thusa naha ya Afrika Borwa feela.” (2)
- 3.6 Kgetha karabo e nepahetseng ho tsena tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.
- Papatso ena e re ruta hore ...
- A. tlala ke monga motse.
B. tlala e lala ka sesiu.
C. tlala e molomong.
D. tshoho la monna ke mokolla. (1)

[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala le ho boha khathunu ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA E**Tlhahlobo ya makgaolakgang**

Batjha ba bangata ba tla tseba hore mohale wa sebele o tswa maroleng, Unibesithi ya Wits e nkemetse ka 2020

Foreimi ya 1 **Foreimi ya 2**

[Setshwantsho se qotsitswa le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa bukeng ya English First Additional Language, *Spot On*]

- 4.1 Ka ntlha e LE NNGWE bolela se etsahalang temeng ena. (1)
- 4.2 Ke maikutlo afe a iponahatsang sefahlehong sa mohlalobuwa ya foreiming ya 1? (1)
- 4.3 Ebe matshwao a potso a foreiming ya 2 a bolela eng ka mohlalobuwa eo? (1)
- 4.4 Qolla dintho TSE PEDI feela tse bontshang hore mohlalobuwa ya foreiming ya 2 dintho ha di mo tsamaele hantle. (2)
- 4.5 Ha o sheba dibukana tsa bahlahlobuwa bana ba babedi o lemoha eng ho ya ka seo ba se etsang. Hlalosa. (2)
- 4.6 Ha o ne o le morutwana ya hlahellang foreiming ya 2 o ne o tla etsa eng ho nnetefatsa hore dintho di o tsamaela hantle nakong e tlang? (1)
- 4.7 Hlalosa se bolelwang ka mantswe ana; “mohale wa sebele o tswa maroleng” a na le tshusumetso efe ho barutwaneng? (2)

[10]

POTSO YA 5: TSHEBEDISO YA PUO

Bala tema e latelang ebe o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo e thehilweng hodima yona.

TEMA YA F

- 1 Lesedi o ile a tloha ka ntle a se a bile a tshwerwe ke boroko bo mo bontshang dipono tsa mohlolo, a ya ka tlong. Motsotsonyana a dutse setulong, matshwenyeho a hae a boela a kgutla ka kelellong ya hae. A hopola hore mohla bophelo bo bosula boo bo neng bo qala ho ba kenella o ne a nahane hore bo ba tlela ebile bo feta, athe ha ho na ho ba jwalo. Ketsahalo e nngwe le e nngwe ya hlaha ka seiponeng sa boko ba hae, ya hlaha le bohloko ba yona bo felletseng. A halefa haholo a ba a ikutlwa a se a re ka ho teneha, "Mosadi enwa ha eba ha a loye, o matha le baloyi bosiu!"
- 2 Yaba o tobetsa konopo e nngwe ya tse ka hodimo tsa seyalemoya, e ngotsweng MW; ha a qeta a sotha lebidinyana le ka tlase. Kgele, mora Mlangeni a tlamoloha ka pina ya hae e monatenate, a rapella kgotso, a bua ka malapa a matshwenyehong. A taboha jwalo ka ha eka o ne a ntse a re na o tla lokollwa ho bina neng, a tswe a fana ka matshediso. Ya re ha a boela a pheta mela ya pina kaofela kgetlo la bobedi, Lesedi a be a se a ntse a bina le yena a bile a sekisitse masodi.
- 3 Ka kelellong ya hae o ne a bona sefahleho sa Mmalekupa se hlaha se thabile, se lebetse diqabang tsohle, e le mohatsae wa mehleng, ha ba ne ba sa dula ka kgotso. Ha pina e fela, a ingwathela dijo ya re ha a qeta a phomola mosemeng.

[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho *Mosikong wa lerato* ka Thabonyane Mafata, 1988:15]

- 5.1 Polelo ena, "Ketsahalo e nngwe le e nngwe ya hlaha ka seiponeng sa boko ba hae" a toboketsa eng ka menahano ya Lesedi? (1)
- 5.2 Sekaseka ka moo mantswe ana a Lesedi a kgabang ka tomatso ka teng: "Mosadi enwa ha eba ha a loye, o matha le baloyi." (2)
- 5.3 Lentswe le ntshofaditsweng polelong ena; '**Kgele!** mora Mlangeni a tlamoloha ka pina ya hae e monatenate' ke lelahlelwa. Ipoapele polelo ka ho sebedisa lelahlelwa lena: "**Jo**" (1)
- 5.4 Kopanya dipolelo tse latelang ka ho sebedisa lekopanyi le nepahetseng; Motsotsonyana Lesedi a dutse setulong, matshwenyeho a hae a boela a kgutla ka kelellong ya hae. Motsotsonyana Lesedi a hopola hore bophelo bo bosula bo tla fela. (1)
- 5.5 Hlalosa mohopolo o fuperweng ke polelo ena, "ka kelellong ya hae o ne a bona sefahleho sa Mmalekupa se hlaha se thabile se lebetse diqabang tsohle, e le mosadi wa hae." (2)

- 5.6 Bopa polelo mme o sebedise lentse le ntshofaditsweng le le moelelong o mong osele.
“Ka kelellong ya hae o ne a bona sefahleho sa Mmalekupa se **hlaha** se thabile.” (2)
- 5.7 Ke maikutlo afe a qholotswang ke diketso tsa Lesedi temeng ee? (1)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70